

ництво громадських об'єднань культурно-освітнього, релігійного і добродійного спрямування у східних та південних областях України мало несистемний характер і зумовлювалося ситуаційними мотивами.

До одного із загальних чинників, які визначали тертя, можна віднести мовну політику займанців. Запропонувавши в Україні за офіційні німецьку та українську мови, окупанти надавали такий статус і російській у російськомовних анклавах, але за умови обов'язкового вивчення і застосування української.

В цілому співвідношення між національним і соціальним чинником у роки війни в стосунках українців з росіянами склалося на користь першого. Але таким воно було на рівні ідейно-політичного, суспільного життя. Щоденна ж стратегія виживання розмивала етнічні й мовні перегородки й об'єднувала пересічних мешканців України, для яких нагальні життєві потреби залишались пріоритетними.

Петро Долганов (Рівне)

Міжнаціональні антагонізми у передчасі війни: роль економічного націоналізму

Невирішеність українського національного питання після революції 1917–1920 рр., входження західноукраїнських земель до складу Польщі актуалізували завдання продовження національно-визвольного руху українців у мирних умовах. Бачення українською політичною елітою різних шляхів практичного втілення національного ідеалу призводить до диверсифікації проявів українського націоналізму. Одним із засобів боротьби за незалежність стала політика економічного самопосилання нації, що проявилася в ініціюванні руху за соціальну емансипацію українців (зміну виду трудової діяльності з аграрного на торгово-промисловий, інтегрування до міст тощо). Ці ініціативи автохтонів західноукраїнських земель, що супроводжувалися намаганням витіснити інонаціональне населення з тої соціальної ніші, яку воно займало (насамперед поляків та євреїв), трактується сучасною історичною наукою економічним націоналізмом. Останній не був унікальним явищем, винайденим в українському середовищі. Ряд недержавних народів Центрально-Східної Європи використовували його як засіб визволення ще з другої половини XIX ст. Тому генезис економічного націоналізму в українському випадку був зумовлений значним впливом європейських тенденцій. Постає питання: чому відповідне явище

стало частиною української національної ідеї аж після Першої світової війни, тоді як в Європі воно зароджується значно раніше?

По-перше, далася взнаки активізація економічного націоналізму в політиці ряду європейських держав у міжвоєнний період, що вже не могла бути не поміченою українцями. Це було наслідком утворення ряду нових національних держав, які стали на шлях протегування економічних інтересів власних націй на шкоду національним меншинам. Каналізація економічного націоналізму в міждержавних взаєминах відбувається на початку 1930-х рр. У такій формі він виступає засобом подолання наймасштабнішої в історії ринку економічної кризи.

По-друге, процес індустріалізації ряду держав у світі загрожував українській селянській нації катастрофічним відставанням у розвитку та перетворенням на безнадійну периферію. Тому економічна модернізація в Європі спонукає зміни в українській національній ідеї, акцентуючи її увагу на сфері економічних інтересів нації.

І по-третє, на початку 1920-х рр. перед політичною елітою українців постало закономірне питання: чому естонці, латиші, чехи, поляки змогли відстояти своє право на національну державу, а українці її втратили. Аналіз національно-визвольних рухів цих націй приводить до висновку щодо усвідомлення ними того, що лише соціальна емансипація нації, реалізована шляхом економічного націоналізму, дасть змогу здобути і відстояти власну державу.

Ініціюючи економічний націоналізм, українці посилено вивчають відповідний досвід інших націй, пристосовуючи його до власних реалій. Зокрема, рух за інтеграцію до міст значною мірою був запозичений у чеської та ірландської націй. Дотримуючись ідеї економічного націоналізму, вони змогли здійснити зміну національного складу міст та створити власний середній клас. Це значно посилило визвольні змагання цих націй, і в міжвоєнний період їх мрія про національну державу вже була реалізована. Також активно використовувався досвід поляків, латишів, естонців, фінів, які до початку революційних подій 1917–1918 рр. володіли національною більшістю у містах, що значною мірою дозволило їм відстояти створені в умовах революції національні держави.

Активне використання кооперативного руху в національних інтересах українці запозичили у чеської, данської та польської націй.

Українські купці і промисловці, поширюючи гасло «свій до свого», використовували аналогічний досвід польських купців Познані другої половини XIX – початку XX ст. Вони також часто озиралися на національні процеси в середовищі угорських купців і ремісників, яким національна професійна самоорганізація і співпраця на засадах національної самодисципліни допомогли поставити угорську націю на міцний економічний ґрунт.

Економічний націоналізм українців, незважаючи на силові прояви, став одним із мирних засобів боротьби за реалізацію національного ідеалу. Він функціонував у руслі аналогічних процесів у середовищі європейських націй, проте, зважаючи на швидкоплинність сприятливих політичних умов для розвитку, він не мав таких ефективних результатів, як у чеському, угорському, польському випадках.

Ілона Башняніна (Київ)

До історії питання етнонаціональних відносин у Криму 1920–1940-х рр.

Проведений аналіз вітчизняної історіографії з національного питання і практики його вирішення в Криму, дозволяє нам дійти висновку, що праці 1920–1930-х рр. з цієї проблематики в цілому науковими не були, а ставили в основному агітаційно-пропагандистські цілі. У працях 1940–1970-х рр. питання національної політики описувалося мимохідь, поверхово, розглядаючи національне питання з класових позицій. Усі автори історичних праць, що виходили друком до середини 1980-х рр. з цього питання керувалися марксистсько-ленінською методологією в національному питанні. А із середини 1980-х рр. з'являються принципово нові публікації, у тому числі і з історії Криму. Але публікації останніх 15 років аналізували та узагальнювали лише окремі питання етнонаціональної проблематики і лише в рамках 1920-х рр.

На початку 1920-х років на території Криму проживали росіяни, татари, німці, греки, болгары, караїми, євреї, українці – представники 70 націй і народностей, причому майже половину населення за чисельністю склали росіяни.

1921 р. у складі Радянської Росії була утворена Кримська АРСР. 10 листопада 1921 р. відбувся 1-й Всекримський установчий з'їзд рад, на якому було прийнято Конституцію, яка передбачала «рівність та вільний розвиток усіх національностей Криму», державними мовами закріплювались російська і татарська. Деякі представники татарської інтелігенції сподівалися, що нова комуністична влада визнає їх «корінним народом Криму» і дозволить сформувати національну республіку в Криму.

Масові репресії, що розгорнули на півострові радянські каральні органи, не обійшли і представників національних меншин: татар, вірмен, болгар, греків, євреїв. Тисячі офіцерів, чиновників, священнослужителів,